

Dezelfde God? Prof.dr. Hans Jansen (arabist)

Amersfoort, 22 september 2009

Iedereen weet het: De Islamitische geloofsbelijdenis luidt 'Er is geen god dan Allah, en Mohammed is zijn gezant'. Dat zijn twee interessante mededelingen. Van de eerste van die twee mededelingen is het een toehoorder niet direct duidelijk of die wel echt over de islam gaat. De woorden 'Er is geen god dan Allah', geven die woorden niet eerder een oordeel over de andere godsdiensten dan de islam? Wie eens rustig over die formule nadenkt kan moeilijk een andere conclusie trekken dan dat die formule hoofdzakelijk een oordeel geeft over de godsdienst van mensen die geen moslim zijn.

Het is uitzonderlijk dat een godsdienst in zo'n belangrijk document als de officiële kortste vorm van de eigen geloofsbelijdenis het niet over zichzelf heeft, maar over de concurrentie. En dat nog wel aan het begin van de formule. Dit roept vragen op. Met welk recht doet de islamitische geloofsbelijdenis een zo stellige mededeling over het geloof van andere mensen? En nog wel een negatieve, agressieve mededeling? Ligt daar onderzoek aan ten grondslag?

Is er ook maar één andere godsdienst die hetzelfde of iets dergelijks doet? Bij mijn weten bestaat er geen enkele andere godsdienst die al in zijn geloofsbelijdenis het heeft over wat anderen geloven, en dat dan ook nog in negatieve zin. Het is tegen alle regels van de beleefdheid in om anderen ongevraagd mee te delen dat ze fout zijn. Zeker wanneer die ander jou vriendelijk heeft welkom geheten, en jou onbekommerd in de gelegenheid stelt te delen in de voordelen van zijn eigen maatschappelijke ordening.

De geloofsbelijdenis van het christendom gaat in ieder geval geheel over het christendom. Die geloofsbelijdenis begint met de woorden 'ik geloof in één God, de almachtige vader', *credo in unum Deum patrem omnipotentem*. Dat is, anders dan bij de islamitische geloofsbelijdenis het geval is, een uitspraak over de inhoud van het eigen geloof. De christelijke geloofsbelijdenis gaat over het christendom, en verder nergens over. Het is inderdaad haast onvoorstelbaar dat een geloofsbelijdenis niet over het eigen geloof zou gaan maar over dat van anderen. Toch, in het geval van de islam is het toch echt zo, en accepteren we het als normaal.

Bij het horen van de islamitische geloofsbelijdenis rijzen er een aantal vragen. Hoe weten de moslims dat eigenlijk, dat niet-islamitische eredienst geen aanbidding is van de ene God, de almachtige vader? Waar is die kennis op gebaseerd? Wat gaat het bovendien de moslims aan wat anderen geloven? Met welk recht matigen ze zich daar een oordeel over aan, en dan nog wel een negatief oordeel? Waarom accepteren wij zulke hoogmoed en zulke hovaardij? Uit angst? Omdat we ons Theo van Gogh herinneren en ieder van ons de volgende kan zijn?

Zoals altijd is er meer aan de hand. Wij hier in het westen spreken nu wel van 'de islamitische geloofsbelijdenis', maar de moslims zelf gebruiken een andere term. In het jargon van de islam heet wat wij 'de islamitische geloofsbelijdenis' noemen,

‘het getuigenis’, *ash-shahaada*, zoals het getuigenis voor een rechtbank. Dat is een juridisering van het geloof.

De islamitische formule legt niet een emotie vast, of een gevoel, of een overtuiging, want wie voor de rechtbank staat wordt niet gevraagd naar zijn gevoel, zijn emotie of zijn overtuiging. Die wordt bevraagd over wat hem uit eigen wetenschap of waarneming bekend is. Door over ‘getuigenis’, *shahaada*, te spreken, geeft het systeem van de islam aan de formule ‘Er is geen god dan Allah’ een waarde die maar matig bij een geloofsbelijdenis past. De formule trekt het geloof de juridische sfeer in. Als het een ‘getuigenis’ is, is hoort het bij een rechtbank thuis, en is het geen geloofsbelijdenis.

In het christendom daarentegen wordt het woord *credo*, ‘ik geloof’, gebruikt, en dat geeft de verhoudingen goed weer. Ook in het Jodendom: *ani ma’amiin be-emoenah sheleema*, ‘ik geloof’. In het Arabisch van de islam luidt het correcte woordgebruik evenwel *ashhadu*, ‘ik getuig’, *an laa ilaaha illaa ‘lLaah*, ‘dat er geen god is dan Allah’, maar op grond waarvan getuigt een moslim dit?

Het woord ‘getuigenis’ is hier toch werkelijk anders gebruikt dan wij het in het westen gebruiken. Wie bij een rechtbank in een strafzaak een getuigenis aflegt over zaken die hij uitsluitend van anderen heeft gehoord maar waarvan hij wel gelooft dat ze waar zijn, mag blij zijn als hij niet wegens meened gepakt wordt. In ieder geval wordt zijn getuigenis door een echte rechtbank niet geaccepteerd.

Het woord ‘getuigenis’ wordt hier door de moslimse theologie dan ook oneigenlijk en op misleidende wijze gebruikt, en dat is mogelijk ook de bedoeling. Het eerste deel van de *shahaada*, de ‘geloofsbelijdenis’, is eerder een strijdkreet dan een getuigenis. Als moslims elkaar voor de gek willen houden door een strijdkreet als geloofsbelijdenis te presenteren en ‘getuigenis’ te noemen, is dat bedenkelijk, maar als ze er ons ook mee voor de gek willen houden, dan is alleen een besliste afwijzing van deze misleiding op zijn plaats.

Het eerste deel van de islamitische geloofsbelijdenis gaat niet over de islam, het is geen credo en gaat dus niet over geloof, en het wordt dan wel ‘getuigenis’ genoemd maar het is een strijdkreet. Het is zeker geen getuigenis in de bij ons gebruikelijke betekenis van dat woord. Verder is alles in orde.

Het tweede deel van de *shahaada* luidt ‘Mohammad is de gezant van God’. Dat is wat vorm en inhoud betreft traditioneler. De islam leert dat er iemand die Mohammed heette rond het jaar 570 van onze jaartelling in Mekka geboren is, in 611 door God als profeet is geroepen, en in 632 in Medina is gestorven. Deze Mohammed moet voor alle moslims het hoogste voorbeeld zijn, *uswa Hasana*, Q 33:21.

Dat is problematisch want wat de islam zelf over Mohammed overlevert, roept bij niet-Moslims ernstige bedenkingen op. De islam zelf vertelt honderden verhalen over Mohammed. Als die verhalen waar zijn, kan Mohammed dan wel een gezant geweest zijn van dezelfde God die op de Sinai de Tien geboden (Dt 5:6-21) gegeven heeft? In de verhalen die de islam zelf over Mohammed overlevert en doorgeeft, overtreedt Mohammed, het hoogste voorbeeld voor goede moslims, de Tien

Geboden meerdere malen. Hij roept bovendien zijn volgelingen op tot het plegen van handelingen die volstrekt in strijd zijn met de Tien Geboden. De Koran noemt God nergens 'vader', maar kan Mohammed dan wel een Gezant zijn geweest van dezelfde God die door Jezus zijn Vader genoemd wordt? Er hier toch wel een paar lastige en onaangename vragen te stellen.

Mohammed heeft opgetreden als veldheer, als krijgsheer, als slavenhaler en als slavenhandelaar. Is dat te rijmen met 'Wat gij de geringste uwer broeders hebt gedaan, hebt ge mij gedaan'? In de oudheid werden mensen die een oorlog hadden verloren nu eenmaal eerst krijgsgevangene en vervolgens slaaf, maar zou dezelfde God wij min of meer uit de bijbel denken te kennen, een Gezant uitsenden om mensen te gaan vangen als waren het konijnen en die mensen als hij ze eenmaal gevangen heeft, vervolgens al hun bezit en hun vrijheid te ontnemen en tot slaaf te maken?

De islam leert dat Mohammed een zeer jong meisje gehuwd heeft. Maar Mohammed is het hoogste voorbeeld. God wil volgens Koran 33:21 Mohammed aan ons allemaal tot voorbeeld wil stellen. Zou de God die dat wil dezelfde God zijn die wij volgens de bijbel 'vader' mogen noemen? Zou de God van wie de bijbel ons voorhoudt dat hij de vader van elk mens wil en kan zijn, kleine meisjes ten huwelijk willen geven aan de vrienden van de grootvader van dat kleine meisje?

De islam leert dat er voor het sluiten van een huwelijk getuigen nodig zijn, maar voor het uitspreken van een verstoting niet. Ook leert de islam dat een man die zijn vrouw verstoten heeft die verstoting mag herroepen zelfs zonder dit aan de vrouw in kwestie mee te delen. Deze 'wetgeving' (tussen aanhalingstekens!) leidt er toe dat een vrouw nooit zeker weet of ze nu wel of niet gescheiden is, en of ze kan hertrouwen. Wanneer ze hertrouwt, loopt ze het risico dat een boze eerste echtgenoot haar van ontucht beschuldigt, en maar al te graag de eerste steen komt werpen. Moeten wij geloven dat een zo onredelijke zo vrouwvijandige wet gegeven is door dezelfde God als die van de Bijbel? Jodendom en christendom hebben niets dat ook maar in de buurt komt van dit soort onredelijke regelingen.

De islam leert ook dat Mohammed gezegd heeft: 'Doodt elke jodenman die in uw handen valt', *man Zafirtum bihi mijn rigaal al-Yahuud, fa-qtuluuh*. De bijbel, het Oude en het Nieuwe Testament, zijn joodse documenten die door joden zijn geschreven. Is het te verwachten dat de God van de bijbel een gezant uitsuurt met zulke opvattingen? Een gezant die opdracht geeft de joden uit te roeien? En die in Medina ook daadwerkelijk aan dat uitroeien heeft deelgenomen?

Wie zijn wij om te beoordelen wat God wel en niet zal doen, maar de bijbel schetst God toch eigenlijk als liefhebbend en redelijk. Ondanks dat niet alle bijbelschrijvers precies hetzelfde godsbeeld hebben, is er weinig moed voor nodig om te zeggen dat onredelijkheid de God van de bijbel vreemd is. Maar het zou wel heel onredelijk zijn als de God van de bijbel nadat hij zich als redelijk heeft laten kennen in de verhalen die de bijbel vertelt, de mens de opdrachten geeft die hij volgens de koran en de islam de mens gegeven heeft. Dat zou het toppunt van onredelijkheid zijn. De God van de bijbel kan dus niet de God van de Koran zijn.

Toch stellen moslims in gesprekken met joden en christenen dat het Jodendom, het christendom en de islam alle drie dezelfde Ene God aanbidden. Ze kunnen die stelling volhouden omdat er een islamitische geloofspunt bestaat dat leert dat kerk en synagoge, rabbijnen en priesters, de tekst van de bijbel en de opdrachten die de bijbel geeft, verdraaid hebben, zeg maar vervalst hebben. Wat de bijbel over God beweert, heeft dan ook geen enkele waarde voor moslims, en kan dus ook niet door christenen gebruikt worden om aannemelijk te maken dat de God van de islam niet identiek kan zijn met de God van de Bijbel.

Hebben joden en christenen inderdaad geknoeid met hun heilige boeken? Het met opzet verdraaien en vervalsen van de heilige teksten is een ernstige beschuldiging die een grove belediging impliceert jegens al die joodse en christelijke professionals die eeuwen lang alles in het werk gesteld hebben de tekst van de bijbel zo goed als maar enigszins mogelijk was te bewaren.

De bekende joodse middeleeuwse geleerde Maimonides was dan ook van mening dat het niet was toegestaan aan moslims les over de bijbel te geven. Christenen, betoogde hij, hadden vaak wel verkeerde ideeën over de betekenis van de bijbeltekst want ze zagen in allerlei verzen ten onrechte allerlei 'de hen bekende allegorieën', *ha-remazim ha-yedu<im lahem*. Christenen geloofden, legt Maimonides uit, dat deze allegorieën verwezen naar hun eigen Jezus van Nazareth, die ze meenden terug te kunnen vinden in de bijbeltekst, maar desondanks geloofden christenen tenminste dat de bijbel de bijbel was. Moslims daarentegen geloven dat niet, en geven daarmee een forse motie van wantrouwen af, die persoonlijk beledigend is voor alle dienaren der kerk. Uit onwennigheid met zulk beledigend gedrag wenden we maar voor het niet op te merken.

De situatie van de Arabische christenen maakt het probleem waar we het nu over hebben ingewikkelder dan het al is. Arabischtalige christenen gebruiken het woord 'Allah' in hun bijbelvertalingen en hun liturgie. Zo spreekt een Arabischtalige pastoor van 'Allah de Vader, Allah de Zoon, Allah de Heilige Geest'. Ook de joodse bijbelvertalingen gebruiken het woord 'Allah' voor het Hebreeuwse *Elohim*.

Het eiland Malta is katholiek en Arabischtalig. Ook de streng-katholieke Maltezers noemen God *Alla*, zij het zonder h aan het einde. Het eiland Malta is een solide verdedigingsveste tegen de opmars van de islam, niemand kan de Maltezers van sympathie voor de islam verdenken. Toch, ook zij, gebruiken het woord *Alla*. We kunnen er niet omheen: *Alla(h)* is in het Aramees, het Arabisch en het Maltees Arabisch het gewone woord voor 'God'.

God is die hij is, en het gaat er niet om hoe zijn voor- en achternaam luiden, maar waar het om gaat is wat hij van de mens vraagt. De God van de bijbel vraagt zulke andere dingen van de mens dan de God van de islam en de Koran, dat er geen enkele twijfel kan bestaan: het gaat niet om dezelfde God.

Er is een goede verklaring voor de moslimse opvatting dat het daarentegen toch om dezelfde God gaat. Moslims willen graag dat christenen tot de islam toetreden. Dat is in principe een sympathiek trekje van de islam. Wanneer het om dezelfde God gaat, is een overstap van het christendom naar de islam eigenlijk maar een

klein stapje. Moslim moedigen ons aan dat kleine stapje nu maar te zetten. Zo'n klein stapje is immers snel en gemakkelijk gezet.

Nu, het is beslist geen klein stapje, wat alleen al blijkt uit het feit dat de islam op de overstap van de islam naar het christendom de doodstraf stelt. Het gaat dan toch echt om hetzelfde kleine stapje, maar wie dat kleine stapje in omgekeerde richting zet, wordt door de islam met de doodstraf bedreigd, en het blijft lang niet altijd bij een dreiging. De islamitische bewering dat het om dezelfde God gaat, is niet veel meer dan een truukje van mensen die zieltjes willen winnen. Het is misleiding.

Het adres van de God van de Koran en de God van de bijbel zal wel hetzelfde zijn: per adres De schepper van hemel en aarde. Maar de aard van de God van de Koran wordt door de islam en de Koran zo gepresenteerd dat joden en christenen weinig anders kunnen zeggen dan dat ze de God van de Bijbel daar niet in herkennen. God is redelijkheid en liefde, leert de bijbel. God is barmhartig, leert de koran. Liefde en barmhartigheid lijken op elkaar maar zijn waarachtig niet hetzelfde. Liefde is horizontaal, en kan wederzijds zijn. Barmhartigheid is eenrichtingsverkeer, niet wederzijds, en gaat alleen van boven naar beneden. Liefde en barmhartigheid zijn twee verschillende dingen want niemand gaat ooit uit barmhartigheid met een ander naar bed.

Recruteerders en missionarissen mogen natuurlijk truukjes gebruiken, en kraaltjes en spiegeltjes uitdelen, als dat de goede zaak vooruit helpt. Maar liever geen valse kraaltjes uitdelen aan mensen die beter weten, of beter zouden moeten weten. De kraaltjes en spiegeltjes die de moslims uitdelen door te zeggen dat hun God dezelfde is als die van kerk en synagoge, die kraaltjes en spiegeltjes zijn vals.

In het verlengde van deze kraaltjes en spiegeltjes ligt een ander, ook belangwekkend islamitisch betoog. Jezus wordt door de islam erkend, zeggen de missionarissen van de islam. Ze vertellen er alleen niet bij als *wat* Jezus door de islamitische theologie erkend wordt. Ze vertellen er niet bij in welke hoedanigheid Jezus door de islam erkend wordt. Volgens de leer van de islam is Jezus van Nazareth een profeet geweest als Habakuk of Noach. De islam leert dat Jezus een van de vele profeten is geweest in de lijn die begint bij Adam en die eindigt bij Mohammed.

Zo'n gewoon profeetschap van dertien in een dozijn is christenen eigenlijk niet genoeg. Christenen geloven dat Jezus meer dan alleen een profeet is geweest, dat hij uniek geweest is, niet een van de vele collega's van Habakuk, maar de eniggeboren zoon van god, *Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia saecula*, 'geboren uit de Vader voor alle eeuwen', *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri*, God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God, geboren niet gemaakt, gelijk van wezen met de Vader.

Christenen geloven bovendien dat Jezus onder Pontius Pilatus gekruisigd is, geleden heeft en begraven is, *passus et sepultus est*. De islam en de Koran ontkennen dat Jezus gekruisigd is. Van de erkenning van Jezus door Koran en islam blijft dan wel

heel weinig over. Over de opstanding van Jezus heeft de islam al helemaal niets te zeggen. Laten wij er ook het zwijgen dan maar toe doen.

Terwijl het Nieuwe Testament leert dat Jezus een jodenman geweest is, leert de Koran dat Jezus moslim was. Ik denk niet dat de kerken er goed aan doen de joodse Jezus van het Nieuwe Testament in te ruilen voor een moslimse Jezus. Aan de theologische faculteit van de Universiteit van Utrecht liep desalniettemin tot voor kort een hoogleraar rond die in volle ernst beweerde dat de koran een 'betere' kijk had op de rol van Jezus in de heilsgeschiedenis dan de kerken. De hoogleraar noemde in de titel van zijn oratie uit 2005 de Koranverzen 19:16-40 zelfs meteen maar 'een correctief Evangelie'. Het lijkt mij heerlijk om zo onnozel te zijn. Ik kan mensen die zulke dingen beweren alleen maar benijden. Alhoewel, om dit soort ongevraagde meeloperij met de moslims te karakteriseren is de term 'knettergek' nog niet zo verkeerd.

Ik ken Mark Durie nog uit zijn tijd in Leiden. Ik vond het maar zielig dat hij daar dag in dag uit college liep bij al die oude heren die voor de Tweede Wereldoorlog nog in Leiden bij Snouck Hurgronje gestudeerd hadden. Ik heb hem toen dus ernstig onderschat. Hij was destijds bezig met een soort universitaire archeologie, academische oudheidkunde, en ik hoop dat hij ook over die dingen ook nog eens schrijft. Maar nu hebben we een boek van zijn hand dat ons kan sterken in de strijd die er tegenwoordig woedt tussen de islam en de rest van de wereld. Wij hebben die strijd niet gezocht. We zijn er door een keten van toevalligheden in terecht geraakt. Maar nu die strijd eenmaal woedt, kan ik u alleen maar voorhouden: 'Strijd de goede strijd, en grijp naar het leven waartoe ge geroepen zijt'.